

Aristide Streja

Aristide Streja

București

România

Reporter: Anca Ciuciu

Data interviului: Aprilie 2004

Aristide Streja este un pensionar activ, care la 82 de ani încă lucrează pentru comunitatea evreiască ca ghid și custode al muzeului Memorialul Martirilor Evrei "Moses Rosen". De profesie arhitect, fost șef de atelier la Institutul de Proiectare pentru Construcții Tipizate, a proiectat și construit numeroase clădiri publice și industriale. A scris împreună cu Lucian Schwartz lucrarea "Sinagogi din România" (1996), o carte mărturie a stării în care se găsesc astăzi multe din sinagogile comunităților evreiești din țară. Lucrează în Sinagoga Mare, o clădire declarată monument istoric de Academia Română, construită în 1846 și în care, în anul 1980 a fost inclusă expoziția Memorialul Martirilor Evrei „Moses Rosen”, o amintire a Holocaustului evreilor din România și a vechiului cartier evreiesc care exista odată aici. În urmă cu șaptezeci de ani Aristide Streja se juca cu alți copii evrei în curtea interioară în timp ce părinții ascultau slujba religioasă, a făcut aici bar mitzvah, iar astăzi din biroul existent în anexele sinagogii, se ocupă de lucrările destinate menținerii și restaurării acesteia.

[Familia mea](#)

[Copilăria mea](#)

[Viața religioasă](#)

[Al Doilea Război Mondial](#)

[Viața de după Război](#)

[Glosar](#)

Familia mea

Bunicii paterni au murit înainte de a mă naște eu și înainte de a veni tatăl meu în București. Au trăit și au murit amândoi în Nămolosa [comună în sudul Moldovei, în județul Galați] înainte cu mult de primul război mondial, lăsând o familie de câteva persoane. Pe bunicul îl chema Haim Maier Wechsler. Pe bunica o chema Feighe. Tatăl meu, care era cel mai mare, a trebuit să întrețină încă două surori. Nu știu în ce condiții au murit, nu m-am interesat când eram copil și când am ajuns destul de mare erau niște lucruri care nu s-au vehiculat.

Blimette Benjamin [născută Wechsler], sora tatălui meu s-a căsătorit cu Aron Benjamin. Blimette a avut trei copii: Mauriciu, Carol și o fată, Bori. A emigrat în Israel, devreme, prin 1955. Blimette cu Carol au locuit în chibuțul Nir Itzhac, pe strada Doar HaNeghev.. Blimette a murit prin anii 1970, nu

mai știu cum s-a întâmplat cu restul familiei. Noi am avut legătură cu Blimette, ne-a spus [în scrisori] cum trăia în chibuț.

Despre Betti Lupu [născută Wechsler], sora tatălui, foarte multe lucruri nu știu să spun. Avea o educație de gospodină, nu avea o meserie anume, decât că era croitoreasă, învățase să facă croitorie și se ocupa de confecții, reparații de lenjerie, și croitorie de damă. Soțul ei, Lupu, era bolnavicios și lucra împreună cu ea, avea un atelier de croitorie, casnic, nu o afacere. Principala susținătoare a familiei era ea, care muncea foarte mult ca gospodină și ca lingereasă. Au trăit în București, nu știu să spun pe ce stradă. Erau niște persoane religioase. Betti a avut trei copii, Adolf Lupu, doctor internist care în timp ce îndeplinea stagiul militar ca medic ofițer a fost ucis, împușcat, de un ofițer legionar 1 [în timpul celui de-al doilea război mondial] și două fete, Fanchette Recu [născută Lupu], căsătorită cu Mișu Recu cu care a avut 2 fiice, și Evelina [născută Lupu], căsătorită fără copii, care a emigrat în Israel. Betti a fost afectată [de moartea fiului]. A murit soțul întâi și ea după aceea. N-a fost foarte multă vreme, pentru că după al doilea război mondial familia aceasta dispăruse.

Haim Maier Wechsler, tatăl meu, s-a născut în 1883 la Nămolosa, și-a schimbat numele înainte de 1910, în Iulius Wechsler. Tatăl meu s-a însurat la Ploiești în anul 1912. Fratele și sora mea, s-au născut înainte de război [Notă: 1916 este anul intrării României în primul război mondial]. Tatăl meu a venit în București în jurul anului 1900. Părinții lui fiind decedați, el s-a ocupat cu mici afaceri comerciale și a putut să contribuie la întreținerea surorilor sale.

Pe buncii din partea mamei, familia Letzler, îi cunosc mai bine. Pe bunica o chema Eva Letzler și pe bunicul îl chema Maier Letzler. S-au născut pe la mijlocul secolului XIX. Bunica mea a murit relativ tânără. Bunicul meu s-a recăsătorit – nu oficial, dar la evrei dacă stai mai mult timp cu o femeie ești ca și căsătorit –, a trăit cu o altă femeie pe care o chema tot Eva. Apoi s-a căsătorit și oficial la starea civilă. El fiind rabin și șoihăt, cunoscut în lumea evreiască din Ploiești, nu avea voie să se căsătorească chiar imediat cu altcineva. Am cunoscut-o foarte puțin pe bunica mea [prima soție a bunicului]. Era subțire, era o femeie foarte draguță și crescută moral, foarte liniștită. Era femeie casnică, crescută foarte strict în religia iudaică. Sora mea, care era mai mare ca mine, și fratele meu, învățau la școală și nu aveau teme de discuții cu ea decât de îngrijirea copiilor [atunci când venea în vizită]. A fost bolnavă, a murit, nu știu exact când, aproximativ la sfârșitul anilor 1920. Nu știu nici de rudele buncii.

Bunicul era foarte religios, avea un șil pe care îl păstorea la Ploiești. Bunicul meu aveau o educație evreiască sută în sută și bunica bineînțeles că avea tot o astfel de educație. Nu cred că ei aveau școala organizată de stat sau într-un fel oarecare, ei au învățat la ieșiva, se învăța și ivrit, dar se învăța și românește. În casă foloseau limba română și idiș. Nu cred că cunoșteau alte limbi. Bunicul, era îmbrăcat ca un rabin, cum să spun, în negru, cu caftan lung, cu baston, mergea cu baston. Eu l-am cunoscut, a venit pe la noi de sărbători și sigur că mama mea a avut și o educație religioasă. Copiii mamei, cum sunt eu și fratele și sora mea, nu erau foarte religioși, când venea bunicul meu la noi îi făcea observații mamei că de ce îi lasă pe copiii ei să nu fie respectuoși. Sora mea era mai liberală în cugetare, aproape comunistă, nu foarte religioasă, nu prea mergea la sinagogă și când venea bunicul meu la noi îi spunea mamei mele: “Cum o lași să nu meargă la sinagogă sâmbăta? Cum îți crești tu fiica cu asemenea gânduri?”. Bunicul Maier Letzler a murit înainte de al doilea război mondial, aproximativ în anii 1930. Rudele lui, dacă le-a avut, nu știu unde erau răspândite.

Am fost o dată la Ploiești cu mama mea ca să văd casa bunicilor, era o casă parter, destul de derăpănată, dar probabil ca pe acea vreme nu era, și avea alături o sală mai mare unde era șil. Șilul este numai un loc transformat dintr-o locuință sau o încăpere mică în care se aduna un minian de bărbați. Sinagogă se numește un lăcaș care este construit special în care se poate face o adunare minian de bărbați și o adunare de femei.

Bunicii materni au avut patru copii. Cel mai mic a murit, fiind bolnav. Numele nu-mi aduc aminte decât la cei trei care au trăit. Se numeau: Simon Letzler, băiatul cel mare, Pene Letzler, băiatul mai mic-copilul intermediar și Estera Letzler, mama.

Simon Letzler, fratele mamei, s-a născut cam în 1885, la Ploiești. A făcut studii juridice în București, el fiind din Ploiești, a fost angajat la o societate petroliferă americană și a plecat în America chiar în anul precedent izbucnirii [primului] războiului mondial în România, adică în 1915. La început a fost vânzător de ziare și pe urmă s-a angajat funcționar tot la o societate petroliferă, având experiență. S-a căsătorit cu o evreică de acolo și au trăit relativ bine. Are patru copii, o fată, Ana Letzler, care a fost măritată, dar a divorțat și care nu are copii, și trei băieți, Edy, Alfred și Hary Letzler. Eu i-am cunoscut pe copiii lui. Unul din copiii lui, Ana Letzler a venit în România de câteva ori. Frații ei au copii și nepoți și fiecare a avut o meserie intelectuală acolo, unul din ei a fost avocat. Așa se continuă familia în America, în zona New York.

Pene Letzler, fratele mamei, s-a născut prin 1890, la Ploiești. A mers la facultate în București și s-a făcut avocat. A fost un avocat de renume în Ploiești și făcut și politică românească, fiind ajutor de prefect de Prahova. A fost locotenent în primul război mondial. Ca să fii avocat evreu în perioada 1930, când au început curente antisemite în România, era foarte greu. A locuit în Ploiești, a fost căsătorit cu o doamnă pe care o chema Mili Letzler, nici foarte bogată nici foarte cultivată dar au fost în dragoste. Era evreică. Era foarte greu ca un fiu de rabin să se căsătorească cu o femeie care nu este evreică, mai ales într-un oraș din provincie din România. Au avut o singură fată, Dora Letzler, care a studiat și ea avocatura. Familia Letzler avea o situație financiară foarte bună, erau destul de bogați, locuiau în casă proprietate personală, ceea ce, era foarte mult atunci, iar casa era pe o stradă principală din Ploiești. Era o casă de tip boieresc [Notă: Boierii sunt nobilimea românească, proprietari de moșii de regulă, cu case construite în general în stil autohton], cu parter și etaj, cu gard metalic, cu încă un pavilion special pentru femei de serviciu și loc pentru mașină, cu mașină și cu un loc pentru creșterea porumbeilor. În timpul războiului al doilea mondial, a fost dat afară din barou, nu a mai putut să practice și bineînțeles politică nu a mai făcut, avea dosar prost, mizerabil, fiindcă era burghez sută în sută și situația lui devenise foarte proastă din punct de vedere social. Era destul de bogat și putea să trăiască. Fata lui s-a măritat cu un director de minister și a venit în București, a fost magistrată. A ieșit din magistratură în timpul perioadei comuniste, pentru că a avut origine proastă [burgheză], și pe urmă a fost casnică. L-a adus și pe tatăl ei în București, au vândut proprietatea lor de acolo [din Ploiești] și au luat mulți bani, cu care au putut să trăiască și să cumpere o altă proprietate în București, în bulevardul Lacul Tei. El a murit de o boală de cancer de piele prin anii 1970 și pe urmă a murit și fata lui, prin anii 1980, tot având o boală, care atuncea nu s-a putut trata, degenerativă, de collagen. Simon și Pene erau niște evrei destul de moderni, nu erau religioși, țineau sărbătorile mai mult acasă și cred că foarte rar mergeau la sinagogă. Nu erau religioși în sens mistic, țineau sărbătorile, știau că sunt evrei.

Estera Wechsler [născută Letzler], mama mea, s-a născut în 1888, la Ploiești. A învățat la pension și cunoștea germana și franceza și idiș, bineînțeles, de acasă. Nu mi-a povestit din copilărie decât

faptul că ea a învățat, că profesoarele au apreciat-o foarte mult, în special pentru talentul ei la pictură și desen. Din păcate, sau poate din fericire, nu se poate ști, mama mea s-a căsătorit cu un negustor din București și a venit după bărbatul ei. A întrerupt studiile, ar fi vrut să meargă la Belle Arte [în București], profesorii i-au spus să meargă mai departe la facultate. Bunicii mei aveau o educație religioasă, habotnică, și ideile foarte religioase sunt ca fetele să se mărite, dacă e posibil cu un rabin, care ar fi sumum [maxim] ce ar putea să râvnească o fată. Asta a fost destinul mamei mele.

Mama a făcut multe picturi, am și eu acasă acum picturi făcute de mama mea. Mama mea a făcut foarte multe lucruri, atunci când noi eram copii, legate acest talent decorativ, țesea covoare persane, după modele. Fratele meu, care era mai mare îi făcea, îi transpunea niște modele decorative, pe care le găsea prin reviste, pe un canevas mare cu pătrațele și mama mea se uita pe modelul care era mic și pe canevasul pe care era desenat modelul și țesea covoare. Țesea fețe de pernă decorative, una din ele am dat-o la un nepot de al meu și una din pernele astea o mai am și acum la mine. Mama mea avea o cultură destul de importantă, știa limbi străine, citea literatură și în limbi străine și în limba română. Și tatăl meu a avut intenția ca să ne dea la școală, dar mama mea a ținut cu dinții chiar în sărăcia în care eram, ca noi să învățăm școala, și liceu și facultate.

Părinții s-au cunoscut printr-un intermediar, adică probabil că cineva din Ploiești, văzând că bunicul meu are o fată de măritat, s-a gândit cum să o mărite mai bine. Și prin intermediar l-a cunoscut pe tatăl meu și s-au purtat discuții dacă este cazul să se căsătorească sau nu, dacă îi convine situația. Tatăl meu fiind, având o situație de negustor, pentru că majoritatea evreilor erau meseriași, croitori, cizmari și așa mai departe, situația de negustor era o situație bună pentru un evreu. Și atunci mama mea, care era mai educată, pentru era absolventă de pension și pentru că cunoștea limbi străine și pentru că s-a ocupat cu pictura și așa mai departe, adică mai instruită, a acceptat ca să îl ia de bărbat pe un om care are o situație socială. Fiind o femeie foarte frumoasă a avut copii frumoși, afară de mine. A acceptat această partidă cu tatăl meu în condițiile în care amândoi au fost, au considerat că fac o căsătorie fericită, bună și chiar așa a și fost.

Copilăria mea

Stăteam la curte, mai era încă o casă alături cu altcineva. Tatăl meu era comerciant fără salariați, el muncea și, slavă Domnului, era în stare să întrețină aceasta gospodărie. Pe vremea aceea gospodăria era foarte laborioasă. Mama mea, afară că avea grijă de copii, spăla, nu erau mașini de spălat. O zi obișnuită pentru mama era foarte dificilă. Spălatul atunci era în lighean, pe fiecare copil trebuia să-l spele în lighean, că nu erau băi să poți să-i speli. Destul că exista alimentare cu apă și canalizare de la rețele publice.. Asta era un progres foarte mare. Era apă curgătoare [curentă] în bucătărie și se spăla în bucătărie. Iarna era foarte dificil. În bucătărie se făcea cald cu lemne în sobă metalică. Aveam lemne în curte. Pe urmă mama trebuia să pregătească o activitate gospodărească foarte laborioasă. Pentru iarnă se pregăteau butoaie mari de murături, cu patlăgele verzi, cu gogoșari, cu varză, toate trebuind a fi aprovizionate și preparate.. Mai ajuta și tatăl meu. Era ca o gospodărie de la țară acum, dar asta era la oraș. Munca de femeie era foarte grea. Sigur că și pentru bărbați era foarte greu, pentru că ei aveau sarcina să câștige bani și să mai facă încă unele treburi acasă. Problema banilor într-o epocă capitalistă de început era foarte dificilă. Nu se muncea opt ore, se muncea 12-14 ore pe zi, adică era o viață foarte grea, mai ales pentru comercianții mărunți.

Tatăl meu vara era foarte ocupat fiindcă mergea la bâlciuri, unde am participat și eu. Se făceau niște târguri, niște bâlciuri în diferite orașe din Muntenia. Se organizau aceste târguri cu ocazii speciale, dar la intervale proprii acelor orașele. Erau târguri comerciale, nu era ca azi să fie cinematograful sau orchestre. [Notă: Există și astăzi astfel de târguri tradiționale legate de anumite sărbători, unde diferiți negustori și meșteșugari își vând produsele.] Se vindeau mâncăruri, mititei. Fiecare oraș organiza într-o perioadă, putea să fie și concomitent în două orașe. Se făceau niște barăci construite din lemn, acoperite cu pânza multe dintre ele, cu pământ pe jos și unde se și trăia, adică era o cortină și în spatele ei era un pat, lavițe de culcat. Și bineînțeles că closetele erau undeva departe, uscate și publice, apa era de la fântână, adică viața era la marginea orașelor, pe un câmp organizat, aceste barăci una lângă alta și cu teșghele din lemn și se vindeau mărfuri. Tatăl meu vindea mărfuri de lingerie. De multe ori mergeam cu tatăl meu la bâlciuri, ca să-l ajut la vânzare, când aveam vacanță, vara.

Părinții mei au avut trei copii: Ștefania, Sebastian și Aristide Wechsler. Ștefania Rubinger [născută Wechsler], sora mea s-a născut în 1914, la București. E foarte greu de povestit epopeea surorii mele. În timpul celui de al doilea război mondial era căsătorită. S-a căsătorit cu un pictor, Rubinger, un bărbat de o frumusețe extraordinară, înalt, spătos, un om de o cultură vastă și talentat. Sora mea a învățat la pension, dar bărbatul ei avea cultură artistică. Are lucrări în Israel, în Germania, în România. El a fost pictor scenograf în București, la toate marile teatre din București, la Opera de stat, la Teatrul Tineretului, la Teatrul Național și a lucrat foarte mult timp și la Teatrul Evreiesc de stat [2](#). S-au cunoscut întâmplător. El nu era bogat, nici ea nu era, erau doi relativ săraci, dar care s-au căsătorit din dragoste. Au locuit în București și prin 1970, au emigrat în Germania. Atunci Germania accepta să emigreze cei de limbă germană, de origine germană. El era născut la Cernăuți, era de limbă germană, iar sora mea știa germana. Ea a avut pensie în Germania, bărbatul ei a avut pensie mare, pentru că a lucrat foarte mult și i s-a recunoscut activitatea. Au emigrat în orașul Düsseldorf, au locuit acolo și în continuare locuiește sora mea, pentru că cumnatul meu a murit acum doi ani de zile [în 2002]. A murit călcat de un automobil pe trecerea de pietoni la vârsta de 92 de ani. Sora mea are și ea acum circa 90 de ani. Au doi copii extraordinari: Irina Rubinger și Adrian Rubinger. Irina este mai mare și s-a născut în timpul celui de al doilea război mondial. Adrian s-a născut mai târziu, el are vreo 52-53 de ani acum, în București. Au crescut amândoi în București. Acum locuiesc la Paris. Când au emigrat spre Germania, au trecut prin Franța și au rămas acolo.

Irina Rubinger, era studentă la Biologie, a terminat biologia la Paris, a intrat în cercetare, a intrat în învățământul superior, a ajuns până mai demult conferențiar la o Universitate de Medicină din Paris. S-a căsătorit cu un actor român, Iulian Negulescu și au avut o fată, Ilinca. Pe urmă a divorțat. Ilinca a urmat la Sorbona Literatura franceză, și a încercat să studieze și să activeze în arta dramatică teatrală. Acum lucrează în cinematografie. S-a căsătorit la Paris cu Julien Cohen. De curând a născut o fetiță care are acum câteva luni.

Adrian Rubinger, când a ajuns la Paris era student la arhitectură, adică dădea examen la arhitectură, la École des Beaux Arts. Acolo străinii aveau "numerus clausus", adică dacă erai străin era un număr redus de locuri, era concurs, unul dintre cele mai grele concursuri de intrare la o înaltă școală, și el a reușit să intre la acest concurs la Paris în anul 1968. El a terminat Facultatea de Arhitectură la Paris și pe urmă a plecat în Israel, a dat și acolo niște examene și are o diplomă de arhitect și din Israel. Nu știu exact perioadele când a fost el student și când a absolvit ambele

facultăți. În Israel a cunoscut-o pe nevasta lui, Ester, o israeliancă, fiică de evrei români. Au venit la Paris, unde ea a terminat facultatea de psihologie, dar a predat mai mult ivrit la comunitatea evreilor de acolo și la francezi care voiau să învețe ivrit. Au două fete, Miriam și Sara [Rubinger]. Miriam are douăzeci și doi de ani, este două facultăți, studii iudaice și psihologie. Sara, care este la liceu, împlinește 16 ani. Ei sunt foarte religioși. Țin vinerea seară, sâmbătă nu lucrează nimic, nu răspund la telefon, vineri și sâmbătă, sunt acasă, fac rugăciuni, se duc la templu. Cu mine au păstrat niște legături, suntem în dragoste. Cu toți copiii ei și cu ea și cu nepoata, am fost la ei și acum doi ani. De câte ori voiajăm la copiii noștri treceam prin Paris și prin Düsseldorf, ca să ne vedem rudele noastre bune, frate și soră, nepot și nepoate. Cu toți aceștia suntem în legătură afectivă și ne iubim foarte mult. Și Adrian este un nepot care se comportă ca și când ar fi fiul nostru.

Sebastian Sebastian, fratele meu, s-a născut în 1915, la București. [A schimbat numele din Wechsler după al doilea război mondial.] A studiat întâi la Facultatea de Drept și Filozofie, apoi a fost student la Facultatea de Arhitectură, pe care a absolvit-o în 1945. A absolvit studiile de Drept și Filozofie și a trecut la la Facultatea de Arhitectură, pentru că în 1940 de fapt evreii au fost excluși din barou și s-a văzut că nu poate fi o carieră bună.. Pe urmă a fost dat afară din Facultatea de Arhitectură [din cauza Statutului Evreiesc], dar după război și-a continuat studiile tot la Arhitectură și a devenit arhitect înaintea mea. Logodnica lui, Lola Gotfried, venea dintr-o familie înstărită, bunicul lor avea un magazin de încălțăminte pe Calea Victoriei. Înainte, magazinele de lux de pe Calea Victoriei, vindeau pantofi pe care era imprimat numele magazinului. Și era un magazin cunoscut în București, era un magazin de lux și bunicul era foarte bogat. Bunicul a construit un bloc pe C.A.Rosetti, nr.36. Există astăzi acest bloc și atunci când s-a făcut era foarte modern, avea încălzire, cu sobe de teracotă. Avea trei copii și când el a murit le-a lăsat în proprietate aceste apartamente. Cumnata mea are și acum proprietate aceste apartamente, i s-a recunoscut, dar degeaba este proprietară, fiindcă locuiește cineva acolo și nu se poate face nimic. Fratele meu și cumnata mea au emigrat în Franța prin 1960 și s-au stabilit la Paris. Fratele meu a lucrat ca arhitect angajat la Paris, n-a avut atelier propriu. Mai târziu datorită soției lui care era foarte întreprinzătoare au avut un magazin de gablonțuri și ceasuri pe o stradă centrală în Paris. Mulți ani a trăit din acest comerț, mai mult decât din arhitectură.

Eu, Aristide Streja [Notă: numele schimbat din Wechsler după al doilea război mondial], m-am născut în București în 19 decembrie 1922, într-o casă de pe Cheiul Dâmboviței, Splaiul Unirii [Notă: era o zonă destul de aproape de centru, cu o populație evreiască destul de numeroasă].Părinții m-au îngrijit și educat. Am avut frate și soră mai mari decât mine, cu șapte și șase ani, decât mine. În primul meu an de viață, ei erau în clasele primare. Ei se jucau, și ei erau copii când eu eram foarte mic, mama mea avea grija de toți trei. Eu mă jucam atunci cu cerul, era una din distracțiile favorite, nu eram încă la școală. Când am avut 4-5 ani am avut scarlatină și atunci mama trebuia să aibă grijă de mine în mod special, să mă izoleze, să nu se îmbolnăvească ceilalți copii, era problemă foarte grea. Nu am fost la grădiniță, că pe vremea aceea, nu mergeau oamenii la grădiniță. Am fost la școală pe Splaiul Independenței, vis-à-vis era o fabrică de tăbăcărie, Fabrica Mociornița. Era școală de stat și am făcut patru ani acolo. Nu mai am prieteni, sau nu am avut prieteni de la această școală, nu știu, eram prea mic. Am învățat relativ bine. La școala primară nu mi plăcea nimic special, poate matematica. În rest mă jucam pe străzile alaturate, pe strada Aurora, și aveam niște prieteni care erau vecini. Frații mei aveau o oarecare grijă de mine, dar nu mă jucam cu ei, mai mult aveau grijă de mine ca să învăț. Îi obligau părinții să aibă grijă de mine și

nu prea le plăcea pentru că pierdeau timpul cu mine, dar mă iubeau, n-am avut conflicte cu ei.

Pe urmă am mers la liceu, la liceul Matei Basarab, pentru că fratele meu mersese la liceul acesta. [Notă: Liceul Matei Basarab este unul dintre cele mai vechi și prestigioase licee din București, situat în vecinătatea Sinagogii mari și a cartierului evreiesc. Mulți evrei din familiile de seamă au urmat acest liceu.] Și la liceul Matei Basarab, am învățat dintr-a întâia până într-a șasea, când m-a dat afară de la liceu în 1939-1940, din cauză că eram evreu. Am avut profesori foarte buni în liceu. Era directorul liceului, Stoenescu, care era profesor de matematică, am avut un profesor la istorie, Ion Tatoi, care era autor de manuale școlare. Un profesor excelent, venea în clasă, se așeza pe bancă, și povestea o istorie, ca un roman, ca o poveste. Când eram, mai mari, am avut un profesor la limba română Perpessicius, care era critic literar. [Notă: (1891-1971): critic, istoric literar și poet; conduce revista "Universul literar" între 1925 și 1927 și deține între 1934 și 1938 cronică literară la "Radio București". Din 1929 până în 1951, fără întrerupere, este profesor de limba română la liceul Matei Basarab din București.] La latină l-am avut profesor, pe Chiriac, avea și el manuale de latină. Eu eram un elev destul de bun la latină și luam note mari, mi-aduc aminte o dată m-a prins că n-am învățat și am luat nota 1, dar în general luam note mari. Nu am luat lecții particulare. Am învățat în liceu franceză și italiană. La italiană am avut o profesoară tânără, Constanța, și învățam de plăcere.

Liceul Matei Basarab, era recunoscut ca un liceu foarte bun. Liceul era de stat, dar la liceele de stat se plătea taxa. La școlile primare nu se plătea taxa, era obligatoriu [să frecventezi] și fără taxa, așa era atunci, dar la liceu se plătea taxa. La liceele particulare se plătea taxa și mai mare. Era, de exemplu, un liceu particular [evreiesc], Libros se numea, unde se plătea taxa și mai mare. Liceele evreiești erau Cultura [3](#). Cred că și la liceele evreiești se plătea taxă, până când nu s-a mai plătit taxa, în timpul celui de-al doilea război mondial, când au fost dați afară.

Când eram eu în liceu și se înființase străjeria, Marele Străjer era Carol II. Străjeria a fost înființată de Carol al II-lea. Noi eram adunați în curte în careu, era un fel de paramilitărie. Din anii 1930 au început manifestările antisemite în România și s-a simțit chestiunea asta și în liceu, că noi eram acolo considerați mai paria. În cadrul organizării străjeriei, toți elevii erau străjери și evreii încadrați ca străjери, dar cum să spun, din punct de vedere moral puțin ostracizați și în cadrul școlii și chiar de către unii elevi mai mari sau mai mici sau chiar colegi de-ai mei. Profesorii nu au avut atitudini antisemite. Deși profesorii de latină (Chiriac) și istorie (Ion Tatoi) aveau concepții naționaliste, exprimate în manualele ai căror manuale erau, elevii evrei silitori, printre care mă număram și eu, aveau note mari la aceste discipline.

Noi nu aveam bani să plătim, o duceam de pe azi pe mâine și mama trebuia să mă amâne, mă dădea afară de la cursuri dacă nu plăteam. Și mama se ducea tot mereu la secretariat. "Vă rog foarte mult, uite, băiatul meu învață destul de bine, vă rog să mă amânați că nu pot să plătesc". Ca să obțină o amânare, era destul de greu, condiția noastră era destul de joasă. Purtam hainele de școală 2-3 ani până mi se făceau mici. Nu am lipsit, nu am fost dat afară din cauza taxelor, am plătit întotdeauna taxele, mai târziu decât trebuia, pentru că m-a amânat. Nu am rămas dator, dar am fost dat afară numai din cauza că au fost dați afară toți evreii din licee. Am terminat ultimii ani de liceu, la școala evreiască [Cultura B], unde am avut niște profesori nemaipomenit de buni. L-am avut pe [Mihail] Sebastian [Notă : (1907-1945) romancier, critic literar, dramaturg, eseist. Are studii de doctorat în științe economice și drept public la Paris. Este redactor la Revista Fundațiilor Regale între 1936 și până 1940 când este dat afară din cauză că era evreu. Din 1941 este profesor la liceul

evreiesc Cultura B.], la limba și literatura română, l-am avut pe Sanielevici.

Viața religioasă

În copilărie, acasă, mama mea, ca fiică de rabin sigur că ținea toate sărbătorile. Mergea de multe ori la sinagogă și tatăl meu era de asemenea foarte religios. În fiecare sărbătoare se țineau tradițiile evreiești. De Paște se mânca pască, se postea de Yom Kippur. Venea în vizită tatăl mamei mele din Ploiești, care ținea casher. Pe cât posibil țineam casher pentru că mama mea se ducea [la haham] și tăia păsările pe strada Mămulari. Ea cumpăra păsări vii și se ducea cu păsările la tăiat. Nu-mi dau seama cât de strict se ținea, dar se ținea. Numai acum nu mai există, se taie la abator și rabinul se duce și vede cum se taie.

Tatăl meu a fost un om religios, se ducea la sinagogă și vineri, sâmbata și în alte zile. Mergea la templu, la Sinagoga Mare, avea un loc, plătea pentru treaba asta. Pe mine mă ducea la templu, mergeam la sinagogă cu tatăl meu. Dar eu mergeam numai la sărbători. Stăteam foarte mult acolo, pentru că mai jucam și cu alți copii în curte, o curte destul de mare. Veneau la templu, întotdeauna a fost și a rămas, zic eu, și asta le spun și altor copii care vin aicea, un centru comunitar. De exemplu, de Paște sau de Yom Kippur, rugăciunile durează 3-4 ore dimineață și se continuă și după amiază încă trei ore și durează foarte mult. Atunci dura mai mult și se făceau pauze și lumea ieșea în curte, și în curte se discutau fel de fel de lucruri, printre care și se aranjau căsătorii. Îi făcea cunoștință cu fata lui cutare, cu băiatul lui cutare, se discutau tot felul de lucruri. Se discutau și în sinagogă, nu de Yom Kippur sau de Paște, dar în alte zile, se discutau și lucruri care nu erau neapărat religioase. Ca și astăzi, se discutau tot felul de probleme interesând comunitatea evreiască din vremea respectivă, probleme sociale, filantropice, sioniste, donații pentru Keren Kayemet [4](#). Comunitățile evreiești erau organizate în jurul sinagogilor, care aveau proprii comitete, președinți, rabini, etc.

Hamișa Asar era sărbătoarea preferată, pentru că se mâncau fructe exotice, care erau în Palestina. Se mâncau curmale dulci, mană și o serie întreagă de fructe afară de portocale și lucruri din astea, niște caise presate, pistel se numea pe vremea aceea. Erau scumpe și se găseau, pentru că atunci, pe vremea aceea, societatea era capitalistă. Tradiția ne dădea câte puțin și țineam această tradiție.

La Sinagoga Mare am spus Bar Mitzvah. Eu nu am învățat ebraică decât atunci când m-am pregătit pentru Bar Mitzvah și de atunci până acum eu n-am mai învățat ebraica. Dar știu ceva litere ebraice și trei-patru cuvinte, dar nu știu astăzi să urmăresc, mai ales că se citește foarte repede. Mă duc astăzi la sinagogă vineri seară și nu pot să urmăresc foarte bine, decât unele pasaje, ma interesează comentariile la pericopa săptămânii.

Ca prieteni pot să spun așa, din ce țin minte, pe Schwartzman, care era băiatul dirijorului corului de la Templul din București. Era un muzician cunoscut în București și băiatul lui învăța cu mine la liceu. Grimberg Bercu, el a fost suprabotezat Boris, cu care am mers pe urmă la facultate. L-aveam prieten din liceu, am făcut și muncă obligatorie cu el. Am avut și prieteni români, unul Vasilescu, dar când ne-am despărțit, adică când am plecat din școală, el a rămas în continuare să învețe încă doi ani. După aia, noi nu ne-am mai întâlnit. Pe urmă am avut încă un prieten care era cu un an mai mic decât mine, tot la Matei Basarab învăța, Aurel Zlota. Cred că din clasa întâia de liceu, chiar mai devreme, din școala primară eram prieten cu el și am fost prieten cu el până acum doi-trei ani, când el a murit. A fost cel mai bun prieten al meu de 60-70 de ani. Am mers împreună și cu soția

mea când îi făceam curte, i-am făcut cunoștință cu soția lui. N-am fost un intermediar propriu-zis, dar l-am sfătuit să se căsătorească. Am fost ca frații, în timpul liceului, ne-au mutat în strada Udricani și el stătea vis-à-vis de noi. Am avut prieteni pe doi frați de pe strada Udricani, unde am stat. Era un restaurant, o cârciumă, prin 1939-1940, și ei locuiau la etaj, restaurantul era la parter, așa cum se făcea atunci, adică parterul era comerț și sus locuiau ei. Jucam table cu ei câteodată. Dar cu Aurel Zlota, mergeam să dansăm cu fetele, era cu totul altceva.

Mergeam la cinema, ne plăcea foarte mult. Duminica mergeam la cinema. Erau două filme. În liceu am avut o aventură. Elevii de liceu atunci nu aveau voie să meargă la spectacol, nici la cinema, n-aveam voie să mergem la spectacole care nu erau agreate de școală. Trebuia să mergem în uniformă, aveam numere, putea să ne reclame. La cinema era întuneric, nu se vedea. Un prieten avea o cunoștință, actor la Teatrul Tănăse și ne-a băgat înăuntru prin intrarea actorilor. Noi n-aveam voie să mergem pentru că era un teatru de revistă cu femei, nu goale, dar nici îmbrăcate. De la intrarea actorilor, se mergea pe scenă, se dădea cortina la o parte și erau trepte și ne-a băgat acolo, pe urmă ne-a așezat în primul rând. Când am intrat pe scenă era o actriță dezbrăcată, adică numai în chiloți, am rămas cu gura căscată și nu numai căscată, ne-a cuprins și frica că dacă ne descoperă cineva, ne dă afară din școală. M-am uitat înapoi și am văzut în spatele meu că toată sala și balconul ne vedea, m-am ridicat repede și m-am dus în ultimul rând sub balcon, cel puțin să nu mă vadă. Și așa am văzut spectacolul cu frica în sân.

Singurul lucru care puteam să merg atunci era că mergeam cu bicicleta. Am învățat să înot, mergeam la ștranduri, când eram mai mare. La Hipodromul din București de obicei mergeam cu cumnata mea. Venea lume bună în general la cursele de cai, oameni care erau foarte bine situați, pentru că erau proprietari de cai, dar veneau și oameni care făceau pariuri din pături sociale mai medii. Era un preț de intrare acolo și jocul la cursele de cai era destul de complicat, pentru că trebuia să studiezi posibilitățile de succes ale unui cal oarecare, erau programe pe care trebuia să le cumperi, erau o serie întreagă de condiții în care oamenii trebuiau să studieze puțin ce se întâmplă la cursele de cai. Nu era ca un loz de loterie pe care îl cumperi, înseamnă că nu putea să vină orice neștiutor.

Al Doilea Război Mondial

Părinții au avut de suferit foarte mult în perioada Holocaustului [din cauza legii anti-evreiești]. Tatăl meu avea un magazinaș, o afacere pe strada Șelari. S-a făcut românizarea, el a fost dat afară, s-a numit un administrator. N-a mai avut voie să facă comerț și n-a mai avut nici un mijloc de trai. Pot să spun că îi datorez mult, a fost nemaipomenit de inventiv, că nu avea nici o meserie. El a fost comerciant toată viața și i s-a luat posibilitatea de a face comerț. Cum am putut să trăim într-acea vreme nu pot să spun. Toată lumea era șomeră. În timpul rebeliunii, în 1941, am avut un prieten care a fost arestat. Unde locuiam, era o curte și de jur împrejur erau apartamente. Noi am avut relații foarte bune cu vecinii. Când a fost rebeliunea legionară vecinii nu s-au dus să reclame că suntem evrei. Nu știu câți din vecini au rămas, am avut alți vecini. Noi am fost dați afară [de militari] din casa de pe strada Legislator și am plătit chirie într-un pod din strada Labirint. Am avut o casă într-un pod, aveam două camere, o bucătărie mai jos. Erau persecutați evreii, medicii evrei au fost dați afară din instituții, de peste tot. N-aveau voie să consulte decât evrei și așa mai departe.

[Notă: Tatăl era prea în vârstă ca să mai fie recrutat, iar fratele nu a făcut în același loc muncă obligatorie] Am fost cu munca obligatorie în trei-patru locuri: la Poligonul Cotroceni, la Institutul Central de Statistică, la dezăpezirea liniilor din Gara de Nord și pe Calea Griviței. La Poligonul Cotroceni se făcea un poligon de tragere pentru armată, se săpau niște șanțuri și se aduna tot pământul pe un deal. Adică noi săpam șanțurile, transportam cu roaba până la deal sus și umpleam acest deal, bătătoream acest deal, pentru ca să oprească gloanțele. Se trăgea în șanțuri lungi de vreo două sute de metri și gloanțele trebuiau să se oprească în acest deal. Toată ziua, de dimineața până seara săpam acolo, căram cu roaba. Îmi aduc aminte și că ploua, eram în noroi și asta făceam luni de zile. Cred că un an de zile am stat la șanțurile astea. Și toată ziua eram între șanțuri în pământ și în noroaie. Când veneam acasă, seara, era o plăcere să mergi în oraș, nu în noroi, să nu mai stai între șanțuri, să vezi niște case.

În detașamentele astea de muncă obligatorie aveam un locotenent de treabă, stătea sus și supraveghea toate șirurile astea care mergeau sus. Supraveghea toate șanțurile astea în care se săpa ca lumea să lucreze, să nu stea degeaba, el era ca un supraveghetor general al întregului șantier. Fiecare șanț avea un plutonier, care făcea apelul dimineața, trebuia să fii la o anumită oră, șapte dimineața, până la șapte seara, se lucrau doisprezece ore, seara se făcea apelul de terminare și plecai acasă. Locotenentul stătea sus și se uita peste tot, cum merg roabele, cum se săpa. Supraveghea toate șanțurile astea în care se săpau ca lumea să lucreze, să nu stea degeaba. Eram obligați să facem o anumită normă și la un moment dat colonelul, care era pe tot detașamentul ne-a adunat, ne-a pus să stăm jos și ne-a spus că cei care nu-și fac norma respectivă vor fi împușcați. Așa că să avem grijă să facem această normă. Eram la roabă și la săpat.

Am fost și cu prieteni, cu Grimberg Boris, care a murit și cu care am fost la facultate. El era în tineretul comunist, atunci eu nu eram și îmi aduc aminte că el îmi dădea știri, asculta la radio, deși n-aveam voie să ascultăm la radio, Moscova sau Londra. Aflam de la el care era situația frontului, asta ne interesa foarte mult, pentru că dacă învingea Germania, noi eram nenorociți, vai de capul nostru. Când a fost victoria rușilor pe frontul de est, la Stalingrad, eram fericiți.

La Institutul Central de Statistică, la secția de desen-dactilografie, am făcut acolo munca obligatorie, neplătită. M-a întreținut tatăl meu, nu știu din ce și de acolo am fost repartizat în iarna lui 1943-1944 la Gara de Nord, ca să lucrez la dezăpezirea liniilor din Gara de Nord. Toată iarna am lucrat acolo, înfometat nemaipomenit. Trebuia să stai toată ziua să curăți zăpada în aer liber, în geruri cumplite, în zăpada, în umezeală. După aceea în 1944, când a fost bombardat Bucureștiul, în special, pe liniile din Gara de Nord, pe Calea Griviței în sus, noi am fost trimiși ca să dăm la o parte cărămizile. Au fost bombardate niște case și am fost trimiși acolo să dezgropăm averile celor care au fost dărâmați. Fiecare voia să-și salveze o mobilă, o plapumă, era o nenorocire. Noi dezgropam, încărcam cărămizile și molozul în camioane, ca să eliberăm străzile. Erau atacurile cu avioane, bombardamente și când suna alarma, fugeam din Griviței, în centrul capitalei, ca să ne băgam într-un subsol și să ne apărăm și pe urmă mergeam înapoi după ce trecea alarma. Asta am făcut până când au intrat trupele sovietice.

Înainte de 23 august [1944], în 22 august, n-am știut ce se întâmplă și ne-am prezentat. Era adunarea pentruăștia care mergeau pe Griviței, cu un locotenent. Locotenentul aduna o grupă întreagă. Noi am venit să ne repartizeze dar locotenentul asta n-a venit. Am plecat acasă, în 23 s-a anunțat la radio. După 23 august că au intrat trupele sovietice în București. Am fost foarte bucuroși, că am scăpat de nenorocirea asta. Pentru noi, trupele sovietice ne-au eliberat, eram entuziasmați

și entuziasmați de comunism. Din cauza asta am și făcut cerere de intrare în partid. Dar în partid, n-am intrat în 1944, am intrat în 1947, sau 1948. În același timp eu am terminat liceul, la școala evreiască. Am luat bacalaureatul, am intrat la facultate, tot la facultate evreiască, Colegiul pentru studenți evrei, la Arhitectură. [Notă: Colegiul pentru studenți evrei a funcționat între 1941 și 1943, cu aprobări oficiale. Aici au putut continua studiile atât studenții cât și profesorii evrei dați afară din facultăți.] Profesorul nostru de proiect de arhitectură era Hary Stern, arhitectul Stern, căruia îi datorez foarte mult, că m-a învățat foarte multe lucruri.

Viața de după Război

După război ne-am întors înapoi în strada Legislator. Nu a locuit altcineva în casă, era comandamentul militar. N-am găsit modificări, dar a trebuit să zugerăm, să ne acomodăm. Am început toată familia să ne revigorăm. Tatăl meu, datorită talentului lui a început să facă ceva afaceri acolo, tot în Șelari. În 1945, fratele meu mai mare a ieșit arhitect, eu eram student la Facultatea de arhitectură și el împreună cu tatăl meu, a reușit să facă o casă în centrul capitalei, pe strada Gabroveni, în București. Era un teren pe care el îl avea în proprietate din 1937, dar în timpul legionarilor această proprietate nu era recunoscută, nu putea să facă nimic cu ea. A revendicat această proprietate în 1945 și a înscris terenul în cartea funciară. Era un teren foarte mic, s-a gândit să facă o casă. După război oamenii au început să facă afaceri acolo în străzile Lipscani și Gabroveni erau tot felul de afaceri la negru, ei aveau nevoie de un birou mic, pentru că mărfurile nu erau acolo. Ce voiau să vândă sau să cumpere, ei făceau o tranzacție și aduceau marfa. Și el a făcut birouri de 2/3, niște birouri de 5-6 metri pătrați, niște cuști. A pus o firmă: "Vindem birouri în această clădire". Nu s-a construit nimic, era numai firma și șantierul care era deschis și s-a adus o căruță de pietriș acolo. În 1945 i s-a dat autorizație de construcție, cu această autorizație de construcție și cu planul care i-a făcut fratele meu, i s-a cumpărat trei birouri, atâta i s-a cumpărat. Cu banii a cumpărat fier și cărămida și a început să construiască. Fratele meu supraveghea, am fost chemat și eu acolo să supraveghez. Când a văzut lumea că începe să se construiască, au venit și alții și i-au dat bani. A dat drumul mai departe la construcție și uite așa, așa s-a construit această casă. A venit un decret de naționalizare a acestei case [în 1948] și el a rămas pierdut, n-a mai avut nimic, nici un fel de venit. Eu și fratele meu am început să-l întreținem pe tatăl meu, pe părinții mei.

Aveam un prieten, soția mea era verișoară cu el, și acel prieten, a zis: "Noi nu aveam foarte multe fete în cercul nostru. Hai să facem cunoștință cu niște fete!". Verișoara lui avea și ea niște prietene și toate stăteau în [zona] Dudești pe o alee. Și ne-am dus să facem cunoștință și eu am vrut să ne mai întâlnim cu verișoara lui și cu el și cu încă niște fete. Așa am făcut eu cunoștință cu soția mea, în 1944, în timpul războiului. După război, am mers cu ea și cu alte fete și cu alți băieți, prieteni de ai mei, în excursii pe munte, în [Munții] Bucegi. Eu între timp, am întreținut relațiile cu ea, am devenit arhitect și în 1947 am fost angajat. S-a întâmplat, că tatăl ei a vrut să plece în Israel, a avut pașaport, și din cauza unei rude, care a fost falsificator de timbre, el a fost arestat două-trei zile. Pașaportul tatălui l-a rupt, pentru că i-a fost frică. Și din cauza asta, părinții, n-au mai apucat să plece și n-au vrut s-o lase să plece singură. A întârziat și între timp ne-am îndrăgostit, iar în 1949 ne-am căsătorit. Când m-am căsătorit cu soția mea, ne-am mutat pe strada Nicolae Golescu 20.

Chely Streja, [născută Weisbuch], soția mea, s-a născut în anul 1927, la Brăila într-o familie evreiască, dar era mică de tot când a venit în București, nu știu dacă avea doi-trei ani. Mama ei a fost născută la Tizmenița [Tysmenitsa], în Polonia, actualmente în Ucraina. Tatăl a fost născut,

cred, la Roman. Amândoi erau religioși, se duceau la templu, țineau sărbătorile. În casă vorbeau românește, dar mama știa și poloneză și cunoșteau idiș, soția mea a învățat ceva idiș, din faptul că se vorbea în casă. A învățat întâi la o școală românească, a fost dată afară de la școala românească și a făcut liceul la o școală evreiască, cea mai mare parte, a făcut pe urmă, școala comercială. Era calificată în contabilitate. Am vrut ca să urmeze Academia Comercială, dar ea n-a mai apucat și a intrat în producție. Adică după război, ea a fost angajată, avea liceul terminat, și ea a intrat în CSP (Comisia de Stat a Planificării).

A avut o serie de sarcini foarte interesante, la un moment dat nu știu cine și-a dat demisia, sau a ieșit la pensie de la grădiniță. Și ea a fost directoare de grădiniță și a fost foarte iubită de copii. Pe urmă, ea a lucrat acolo la contabilitate, vreo 15 ani, dar a dat-o afară că avea rude în străinătate și pentru că nu era membră de partid. Se pusese problema în Marea Adunare Națională să nu fie un procent de unguri, de nu știu ce, mai mare decât de români, în raport cu populația. Și ea, nefiind membru de partid și nefiind româncă și având și rude în străinătate, și în America și în Israel au dat-o afară. [Nota: Cei care aveau rude în străinătate puteau avea probleme la serviciu în orice moment]. Ea s-a angajat, a avut mai multe oferte. S-a angajat la Centrala de Industrie Textilă, era o centrală cu mai multe fabrici, la contabilitate. Pe urmă s-a desființat Centrala și fabricile depindeau direct de minister și a fost repartizată la o fabrică de pe Dudești. Noi stăteam în centru și fabrica asta era destul de departe, mergea foarte mult cu tramvaiul pe vremea aia. Acolo a lucrat în continuare la contabilitate, asta este cariera soției mele.

Fiul meu s-a născut în București. Noi nu i-am dat o educație specială religioasă. La noi în familie nu erau niște manifestări religioase deosebite, de altfel în perioada zisă comunistă, când se făcea o propagandă nemaipomenită împotriva credințelor religioase, el a învățat la școală de stat unde, bine înțeles educația era anti-religioasă. Profesorii erau foarte buni și a fost o generație de elevi nemaipomenit de bună. Unii dintre ei au emigrat și au făcut cariere profesionale excepționale. Fiul meu a avut o educație foarte bună familială, școlară, universitară, sportivă. A făcut înot de performanță cu un antrenor german, care l-a și educat într-un spirit sportiv. A fost în echipa României de juniori la concursuri internaționale din Cehoslovacia.

După ce a terminat facultatea, s-a căsătorit în 1977. S-a căsătorit religios la o sinagogă mică, Credința, din București. A făcut stagiul militar la Ploiești. După cinci ani de zile după ce au făcut cerere, autoritățile comuniste s-au îndurat de ei și le au aprobat emigrarea. Au emigrat legal și în străinătate au muncit nemaipomenit de mult, pentru că erau proaspăt emigranți, nu au avut avere, nu au fost sprijiniți cu bani în străinătate. Reușesc să traiască acceptabil de 22 ani în străinătate și au două fiice cărora le dau o educație generală și evreiască foarte bună.

Vreau să spun că interesul pentru religie nu l-a avut în toată perioada de cincizeci de ani, cât a fost perioada comunistă, prin structura mea, din cauză că am fost educat în această perioadă deși am avut așa influențe religioase mistice din partea părinților. Eu nu i-am dat băiatului meu o educație religioasă, mistică, deși soția mea este mai credincioasă. Eu nu sunt credincios, eu sunt numai religios. Noi am ținut sărbătorile evreiești în casă și Paște și Yom Kippur și post, toate sărbătorile importante evreiești le-am ținut. Soția mea știa mai multe, a știut întotdeauna mai multe. Acești cincizeci de ani de comunism noi am ținut sărbătorile, sărbătorile mari dar nu mai țineam casher, nu mai mergeam la templu.

Despre religie am ținut și conferințe la comunitate [Notă: la sala comunității evreiești din București, din strada Popa Soare, se organizează periodic conferințe, comunicări], am scris. Astăzi sunt foarte multe controverse. Noțiunea de evreu este foarte mult controversată. Unii consideră ca să fii evreu înseamnă să fii de religie mozaică, de religie iudaică, alții consideră că evreu trebuie să fii din mama evreică cum este legea israeliană și alții, cum sunt unii rabini din Statele Unite, consideră că a fi evreu înseamnă de fapt altceva, înseamnă să aderi la tradiția iudaică, la istoria comună iudaică și la situația de a fi evreu. Că oamenii nu se nasc evrei ci devin evrei. Devin evrei prin asumarea situației de evreu, adică a tradiției. Există o tradiție iudaică, o apartenență istorică, o cultură iudaică. A-ți însuși, a adera la aceste valori iudaice înseamnă a fi evreu, a fi recunoscut ca evreu. Asta este mult mai important. De exemplu [Nicolae] Cajal [5](#) a spus despre Hanuka, că această sărbătoare reprezintă și eroismul acestor evrei, care au rezistat asaltului trupelor siriene de atunci, deci e o sărbătoare națională, o sărbătoare a eliberării. Desigur că este o sărbătoare în care s-a arătat minunea lui Dumnezeu, că a ars o candelă timp de o săptămână. E o sărbătoare religioasă dar și națională și eroică, are o serie întreagă de semnificații care sunt în afara sărbătorii mistice pur religioase. Așa se întâmplă cu toate sărbătorile iudaice, care nu au numai o semnificație mistică, ci și laică.

Se discuta [cu prietenii] puțin despre politica actuală a comunismului și ce se întâmplă în străinătate în țările zise capitaliste unde noi aveam rude.

În 1947 am ieșit arhitect, m-am angajat la început la UFDR, Uniunea Femeilor Democrate din România și am făcut întâi un cămin de copii. Nu-mi mai aduc aminte pe ce stradă. Era într-o casă veche. Pe urmă m-am angajat la IPC, Institutul de Proiect pentru Construcții, primul institut de proiectare din țară de stat. În 1948, 1949, m-am angajat acolo. Fratele meu era și el angajat acolo. Din IPC s-a făcut IPCM, s-a făcut IPCT, s-a făcut ISCAS, ISPROM și ne-a mutat dintr-o parte dar eu eram tot acolo. Timp de patruzeci de ani am lucrat la același institut de proiectări care s-a numit tot mereu altfel.

Am făcut proiectul meu pe la început de tot, la fabrica de ciment de la Turda, asta a fost o lucrărică. Pe urmă am făcut fabrici de ciment la Medgidia, în București. Pe urmă, când s-a numit IPCT, am făcut împreună cu niște foști profesori la Arhitectură planurile, schițe și sistematizare pentru Mediaș. Pe urmă am făcut în provincie sute magazine pentru CENTROCOOP. Am făcut niște proiecte tip și s-au executat sute de magazine sătești. Am făcut primul restaurant cu autoservire la Săvinești și aparatajele le-a executat Ministerul Chimiei [Combinatul de Fire și Fibre Sintetice Săvinești aparținea de Ministerul Chimiei]. Am făcut o serie de proiecte pentru cămine muncitorești, internate școlare. Am făcut în București clădirea de pe strada Ion Câmpineanu, blocul 10 din Piața Palatului. Clădirea asta avea locuințe la etaj și la parter este o poștă și un CEC. Am amintiri foarte frumoase. CEC-ul era cu o subpantă și acest bloc are o trecere pe dedesubt. Era o stradă care dădea în Ion Câmpineanu și nu puteam să o blochez și am făcut o trecere pe sub casă. Am avut și niște ingineri foarte buni, unul dintre ei era evreu, care a făcut acolo minuni de vitejie ca inginer, pentru că casa asta a fost pusă peste o stradă și din stradă venea o coloană foarte mare de canalizare și un stâlp cădea pe aceasta. El a făcut un triunghi, adică stâlpul avea o despărțitură triunghiulară și jos i-a făcut un tirant. Și canalizarea trecea prin acest triunghi. Asta era cea mai importantă care s-a realizat. Am făcut și proiecte experimental pentru magazine, cu acoperite cu niște grinzi metalice și cu o izolare termică deasupra și cu niște azbociment ondulat. La vremea respectivă, între 1960-1965, era o inovație. Am fost angrenat într-un studiu împreună cu INCERC,

Institut de cercetări, unde am proiectat o casă cu încălzire solară la Câmpina, pentru că acolo zilele solare neînorate erau mai multe în România și iarna și vara. Am făcut parter cu încălzire solară a casei printr-o seră care se face separat. În acoperiș erau puse niște panouri solare și apa caldă făcută în aceste panouri solare era trimisă prin pompe în calorifer ca să încălzească casa și erau trimise și pentru consum la robinet.

Prin 1975 le-am făcut o serie de alte proiecte care mi-au făcut plăcere foarte mare dar care nu au fost din păcate executate pentru că costau destul de scump. Acestea erau făcute ca proiecte tip și pentru anumite orașe trebuia să aibă o expresie locală. Se făcea un proiect pentru un anumit oraș, secretarul de partid al orașului sau al județului avea un cuvânt greu de spus și prefera să dea să facă acest proiect organizației de proiectare din acel oraș sau din acel județ. Cam asta a fost, mi-a făcut plăcere pentru că nu erau clădiri mari, clădiri importante dar mi-au plăcut. Am intrat ca simplu proiectant în acest institut și până la sfârșit am ajuns șef de proiect la proiecte importante. Nu pot să spun ce aventuri am avut ca șef de proiect, că eu întotdeauna am avut fel de fel de aventuri.

Am făcut o deplasare [în anii 1950] cu o doamnă la Pitești și când m-am întors de la Pitești în București, am găsit un copil în tren. Într-una din stații se urca o țărancă, îmbrăcată foarte frumos cu un copil în brațe și cu un bagajel. Și se urcă unde erau trei locuri. M-am dat mai într-o parte, ca să-i fac loc și a pus copilul pe locul care era liber și a ieșit acolo. Am așteptat să vie cu bagajele și văd că pleacă trenul și ea nu vine și eu zic Probabil e pe platformă cu bagajele și vine îndată. Colega mea zicea : “Să știi că ne-a lăsat copilul aici și a plecat.- Cum o să-l lase tu? Gândești că o mamă o să-și lase copilul și o să plece. Te pomenești că asta își rupe părul din cap că a scăpat trenul. Să tragem semnalul de alarmă, să oprim trenul”. În sfârșit după multe investigații am alarmat pe toată lumea era alarmată și a venit conductorul. Zice: “Nu pot să opresc trenul pentru chestia asta. La prima stație o să mă dau jos din tren, telefonam pe linia gării și dacă găsim pe mamă acolo atuncea o să coborâm copilul. Trenul o să plece mai departe, îl lăsăm la gară și să vină mama să ia copilul”. La prima gară se oprește trenul, se duce conductorul la gară și noi așteptam, așteptam, așteptam. Nu se mișca nimeni. Vine conductorul înapoi. Zice: “Domnule, nu e, nu s-a găsit mama și noi trebuie să plecăm. Dumneavoastră sunteți anunțați în Gara de Nord că trebuie să veniți cu copilul, dumneavoastră trebuie să aveți grijă de copil, o să-l predați la jandarmeria din Gara de Nord”. Colega mea zice: “Eu plec și lasă-mă în pace !”. Între timp merge trenul, noi mai legănam puțin copilul. Era cuminte săracul de el și era un băiețel foarte drăguț. A aflat lumea din tren că exista un copil și au venit, au început să curgă oferte. Dă-mi-l mie, eu am nevoie de un copil, cutare, cutare. Uite, eu sunt cutare. “Cum să ți-l dau? Pe mine mă așteaptă în Gara de Nord jandarmeria, eu trebuie să-l predau acolo, nu pot să ți-l dau, ce e copilul meu? Păi, mergem noi. Veniți în Gara de nord și spune-ți ce vreți, înțelegeți? ” Colega mea era foarte alertată. Când ajung în Gara de Nord, mă așteptau la vagonul meu, la coborâre trei jandarmi înarmați. Și pe mine și pe colega mea ne băga la mijloc întâi, unul la spate, doi în față, așa coloana toată, ne duce la jandarmeria din Gara de Nord. La biroul jandarmeriei se prezintă o doică de la «Mama și copilul» [Organizație de protecție a mamei și copilului] și se face un proces verbal: Declarăm, ca în stația cutare s-a urcat cutare, cutare. Să confirmăm amândoi că este așa. Eu mă duc și dau un telefon la nevastă mea și o întreb: „Putem să luăm încă un copil? Dacă eu mă duc acum să optez, aștia îmi dau copilul, ești de acord?„ N-a fost de acord, dacă era de acord aveam azi un băiat mai mic.

Am avut multe aventuri la birou. Eu eram membru de partid și mi s-a dat să fiu cu Gazeta de perete, unde era criticată secretara de partid, al cărei frate era în Comitetul Central. Eu eram șeful Gazetei de perete [Notă: Un avizier unde erau expuse diferite materiale propagandistice, frunțașii în munca socialistă, critica exemplelor negative, etc.] și mă trăgea la răspundere: "Cetățene pentru ce te-a trimis Partidul acolo?" Altădată îl criticam pe director. Directorul nostru mergea mai mult prin străinătate, nu prea venea în atelier să dirijeze proiectanții, și a apărut un articol cu o caricatură a lui în care scria N'y vue n'y connue [N-am văzut, nici nu cunosc]. Și eu eram responsabil pentru treaba asta. Nu știu câte aventuri am avut, mă mir că nu m-a dat afară din partid. Tot felul de boacâne făceam.

În 1968 am fost la Paris și în 1968 au intrat trupele sovietice în Cehoslovacia [Notă: Domul Streja se refera la Primăvara de la Praga], și fratele meu a spus: "O să fie război". Ceaușescu, imediat a ținut o cuvântare în care a arătat că e împotriva intrării trupelor sovietice în România. Și fratele meu a zis să rămân la Paris, să nu mă mai întorc și el îmi aranjează să am o situație legală la Paris, refugiat din România comunistă. Puteam să fac asta. "Să las pe nevastă-mea cu copilul în România? Domnule, eu nu pot să-mi părăsesc familia, trebuie să mă întorc". M-am întors, aveam viză pentru o anumită perioadă. În tren am mers cu vagonul de dormit și nu era nimeni în tot vagonul de dormit, eram singur...și tot trenul era cam gol, nu se întorcea nimeni în România de frica războiului. Am venit înapoi, nu mi-a părut rau. Ni se controlau bagajele de sus până jos, eram controlați extraordinar la plecare [din România] și am avut foarte multe neplăceri. Desfăceau toate bagajele de sus până jos, să nu iau tablouri, opere de artă, bijuterii, bani. N-aveam voie să plec cu bani, îmi dădea voie să plec cu zece dolari, cu șase lei dolarul, ce puteam eu să trăiesc cu zece dolari?

Când a fost cutremurul din 1977, Europa Liberă a transmis o emisiune în care spune că doamna Letzler din Statele Unite vrea să știe de rudele ei din România, ce se întâmplă. Eu lucram la o întreprindere de stat comunistă, eram membru de partid și americanii erau imperialiști, dușmanii poporului. Mă întâlnesc cu colegii mei și spuneau: Europa Liberă, te caută Europa Liberă. Atunci această căutare de către Europa Liberă era un pericol, pe mine, membru de partid, lucrând într-o întreprindere de stat, șef de atelier. Organizația de partid m-a întrebat "Ce-i asta dom'le, te caută pe dumneata Europa Liberă? "Nu m-a tras la răspundere, dar a doua zi am primit un telefon de la Europa Liberă " Aici Redacția Europa Liberă, cunoaște-ți anunțul care s-a făcut, ați auzit? ", cu nevastă-mea a vorbit. Nevastă-mea: "Nu, nu cunosc. -Vi-l punem noi, acum, că l-am înregistrat". Nevastă-mea zice: " Nu, nu-i nevoie". Și după aceea, Europa Liberă probabil i-a transmis ei asta, și ea se adresează din nou la Europa Liberă și spune "vă rugăm foarte mult să nu-i mai transmiteți că poate să-i dăuneze". Europa Liberă transmite din nou "Doamna Letzler ne-a rugat ca să nu mai transmitem ca poate să-i dăuneze", iar vin aștia. Ascultam Europa Liberă în secret și discutam ce se întâmplă în Europa Liberă, dar discutam și despre cărți și despre toate problemele intelectuale care erau atunci. Eram abonați la reviste de cultură care apăreau în România și cumpăram cărți.

În comunism, viața intelectuală românească nu era proastă, erau scriitori valoroși, erau piese de teatru, erau actori valoroși și noi aveam acces la toate manifestările culturale. Afară de activitatea profesională, în care la început mi se băgase pe gât arhitectura sovietică, eram abonat la niște reviste, Arhitectura CCCP, în limba rusă în care eu nu înțelegeam nimic. Aveam în bibliotecă cărți de arhitectură, pe vremea aia aveam istoria arhitecturii scrisă de sovietici și tradusă în română, dar pe care acum am vândut-o fiindcă nu mai face două parale. În casa noastră era literatură

românească, literatura străină: franceză, engleză – soția mea a învățat și germană, engleză și franceză din liceu. Eu am învățat engleza foarte târziu când eram de șaiszeci de ani. Aveam literatură în special franceză, pentru că în timpul comunismului se făceau multe traduceri din literatură străină, editura era rusească dar traducerea era română. Eram în legătură cu fratele meu și cu sora mea care ne trimiteau cărți.

Unde am stat noi, pe strada Legislator, astăzi nu mai există. E zona în care s-a făcut Bulevardul [Victoria] Socialismului. [Notă: Actualmente Bulevardul Unirii. La ordinul lui Ceaușescu s-a distrus o porțiune de 4,5 kilometri din centrul istoric al capitalei, ca perspectiva de la Casa Poporului, a doua clădire ca mărime din lume după Pentagon, să fie monumentală. Ironic pe acest bulevard se află astăzi majoritatea băncilor și marilor companii capitaliste.] Acolo era punctul de intersecție al Căii Dudești cu Calea Văcărești, nu mai există nimic, s-a ras complet și s-a făcut altceva. Demolarea [sistematică] ⁶ s-a făcut după ce a murit tatăl meu – tata a murit în anii 1970 –, foarte târziu în 1985-1986. Mama mea a locuit acolo până la cutremurul din 1977 și pe urmă a locuit la mine. Unde am stat noi [Str. Nicolae Golescu 20] a fost dărâmat parțial de cutremur, Ceaușescu a făcut așa cu mâna, nu s-a știut ce înseamnă asta și s-a demolat numai trei etaje de deasupra și noi care eram la etajul întâi am rămas acolo, fără acoperiș, fără etajele superioare. A plouat acolo, noi a trebuit să stăm într-un cămin studentesc. Din căminul studentesc ni s-a dat o casă în Drumul Taberei, că de acolo vedeam câmpul și oile cum pasc. Și pe urmă s-a pus acoperiș la casa unde am stat, în Nicolae Golescu și am avut dreptul să ne mutăm înapoi dacă vrem. Și ne-am mutat înapoi și de acolo, am reușit să ne mutăm în casa în care stăm astăzi, central, făcând un schimb de locuință în vremea comunismului.

La nașterea statului Israel [1948] bineînțeles am fost nemaipomenit de entuziasmat, și o socotesc și acum și atunci că a fost o minune. O adevărată minune și sunt în admirație pentru poporul evreu. Pentru că atunci când s-a făcut împărțirea Palestinei între evrei și palestinieni, evreii deși era o situație, împărțire foarte dezavantajoasă, statul evreu era despărțit foarte prost. Era făcut în așa fel încât viitoare conflicte erau de prevăzut, dar evreii au acceptat orice fel de împărțire fiindcă era o renaștere a statului evreu, un punct politic. M-am gândit să emigrez în Israel, dar eu aveam părinții aici, bătrâni, pe care mă simțeam obligat să-i întrețin, nu puteam să plec cu părinții într-un stat nou format. Nu puteam să ne lăsăm și părinții sora ei era la Editura Politică, o dădea afară cât ai zice pește. La războaiele din 1967 și 1973 din Israel, eram cu sufletul la gură, dar rezultatul a fost destul de bun. Noi avem rude în Israel. Soția mea are rude apropiate, toate verișoarele sunt în Israel. Am ținut legătura, pe vremea aia nu prea puteam să telefonăm dar primeam și trimiteam scrisori în continuu și ne interesam de toate evenimentele, ascultam la Europa Liberă. Am fost împreună cu soția prin 1980 în Ierusalim, în Tel Aviv, în Haifa, unde avem prieteni și rude. Am fost de fapt să ne vedem rudele, dar am vizitat mare parte din Israel.

Mama a murit în 1982. Părinții mei sunt înmormântați la cimitirul [evreiesc] Giurgiului. La înmormântare a participat un cantor obișnuit, nu un rabin. Eu spun Kadiș pentru comemorare, îmi amintesc de părinții mei care au avut grijă de mine, mergem la cimitir.

În jurul anilor 1980 am fost în Moscova, în Leningrad [Sankt Petersburg]. În Moscova am fost de mai multe ori, am fost și cu Uniunea Arhitecților, organizat de arhitecți și am fost și cu Trenul prieteniei. „Trenul prieteniei” era organizat de asociația de prietenie România-Uniunea Sovietică, o excursie. Am stat și la Moscova și la Chișinău, am trecut prin Transnistria, Transnistria atuncea era înarmată, era în război cu Moldova, era un război pur și simplu. Am avut emoții că trenul ăsta să nu

aibă ceva de suferit. Am trecut prin Ungaria și prin Cehoslovacia. Pe urmă am fost de mai multe ori la Paris, la Düsseldorf, în Germania, am fost pe urmă în Italia. Soția mea a vizitat mai mult, a vizitat mai mult din Italia, eu am vizitat mai puțin, la Venezia, la Milano și la Florența. Am fost pe Coasta de Azur, de la Paris am plecat în excursie, am vizitat cu un prieten de al meu Belgia, pentru că el era belgian. Pe urmă am fost în America, în Statele Unite, nu prea des, nu am fost în multe orașe, la Washington, pe coasta de est. În Statele Unite am fost de mai multe ori, soția mea a stat nouă luni de zile ca să îngrijească de prima fată și pe urmă am stat trei luni de a doua fetiță, am fost împreună trei luni de zile, dar ea a stat nouă luni și mie nu mi-a dat voie, „Să se întoarcă întâi soția și pe urmă pleci”. Am fost și în Canada de câteva ori. Adică am circulat destul de mult împreună cu soția.

Eu nu mi-am închipuit că în România o să dispară Ceaușescu, când se făceau niște manifestări nemaipomenite [manifestații cu ocazia zilei de 1 mai, de 23 august, cu ocazia vizitelor oficiale ale unor demnitari din străinătate etc.]. Ajunseseră aceste manifestări să fie formale și oamenii participau obligați și nu numai obligați, trebuia să semnezi. Eu eram șef de atelier atuncea și trebuia să trimit pe oameni, trebuia să fac listă cine a fost, cine este prezent acolo. Și pe urmă când se făceau manifestații nu aveai voie să fii cu o geantă sau cu o sacoșă, îi era frică lui Ceaușescu că se aruncă cu o bombă sau ceva. Din punct de vedere economic, era o criză nemaipomenită în industrie, nu se putea face planul pentru că nu existau resurse și oamenii nu primeau salariile că nu s-a făcut planul. Era o situație nenorocită din toate punctele de vedere, dar nu mi-am închipuit cum o să se petreacă chestia asta. Și a fost o surpriză nemaipomenită. Eram în București și când Ceaușescu a ținut discursul în Piața Palatului [astăzi Piața Revoluției], m-am dus și eu să ascult și m-am dus chiar aproape, să aud ce spune. La un moment dat când a fost îmbulzeala asta mare am plecat și eu m-am dus pe străzi și pe străzi. Au fost împușcături și lumea a plecat, a fugit. Pe urmă eu am ieșit tot timpul și se trăgea, chiar în blocul nostru s-a tras [domnul Streja locuiește foarte aproape de zona Pieții Palatului]. Am văzut tot ce s-a întâmplat, afară era armată, se păzea chiar la ușa noastră și ceream voie să trec. “Dă-i, domne, drumul că trebuie să cumpere o pâine!”. [La revoluția din 1989] au venit să-mi ofere arme ca să păzesc, dar nu mi-a dat voie nevastă-mea, cică „ăsta e nebun, umblă pe stradă și se trage”. Eu umblam, ieșeam afară tot timpul. Nu-mi era frică, nevastă-mea era foarte fricoasă [din cauza mea], că mie nu-mi era frică. Când au fost minierii [7](#), au venit la noi pe terasă, adică eu am trăit toate lucrurile astea în centrul manifestațiilor.

Am văzut magazinul Unic a început să dea alimente la oameni cu niște prețuri mici, ca să fie alimentați cu pâine cu ce avea în magazin. Magazinul era pe bulevardul Bălcescu, unde e și acum, dar era un magazin mare. Pe urmă a apărut Informația, primul ziar al revoluției. L-am cumpărat și l-am păstrat. Pe urmă a apărut România liberă, Liberalul, s-a manifestat partidul liberal, cu care eu nu prea am fost de acord, fiindcă publica o poezie a lui Nichifor Crainic. Nichifor Crainic a fost un poet care era extremist de dreapta ce să mai vorbim, a fost colaborator la niște reviste legionare. Un partid cu tradiție liberală nu poți să publici în primul tău număr o poezie de Nichifor Crainic. [Notă: Nichifor Crainic (1889-1972), eseist și poet. A absolvit studii de specialitate în filozofie și teologie la Viena. Este principalul doctrinar al ortodoxismului gândirist, antisemit și xenofob.]

M-am bucurat de libertatea nemaipomenită care dintr-o dată s-a dat voie să plece toată lumea din țară, rudele din străinătate ne-au căutat și am început să vorbim la telefon. După 1989 eu eram pensionar și în această situație s-a schimbat foarte mult din punct de vedere al libertății. Acuma

când am avut orizont intelectual și moral deschis mi s-a părut o mare binefacere, deci asta am apreciat eu foarte mult la această revoluție, nu avantajele materiale. Pot să plec în străinătate, pot să ascult radio, să văd televiziune. Că această libertate are și părți negative, asta este implicit, atunci când ești dirijat nu mai ai nici un fel de responsabilitate, dar când ești liber începi să capeți și niște responsabilități.

Din cauza pensionării, am avut timp liber și am devenit mai evreu decât am fost vreodată acum la bătrânețe, mai evreu decât unii care se duc la sinagogă ziua și noaptea. Acuma am legături foarte strânse cu comunitatea pentru că mă interesează foarte mult situația comunității din toate punctele de vedere. Pe mine mă afectează direct toate evenimentele pozitive pe care le promovează comunitatea, asistență socială, continuarea activității religioase în temple, sinagogi, cultura evreiască care este reflectată și în muzeu. Comunitatea asta întreține și restaurant cașer și asistență medicală și asistență pentru internări în spital și o serie de lucruri și operațiile astea la ochi care le face și pentru oameni care nu sunt evrei și pentru că faptul că ține legături cu statul în departamentul minorităților, în parlament, adică are o serie întreagă de activități, legături cu străinătatea, cu organizațiile mondiale. Face niște lucruri incredibil pentru o comunitate care grupează maxim 8.000 de evrei, 8.000 sunt foarte generos pentru că statistica arată 5-6.000. Deci, sunt înmărmurit de toate faptele pozitive, cum este muzeul: Memorialul Martirilor [Evrei "Moses Rosen"].

Sunt afectat și de toate lucrurile negative. Un lucru negativ care mă afectează, acum de curând este că ne-a părăsit [a plecat] rabinul Glanz. Că ne-a părăsit nu-i nimic dar am rămas chiar fără rabin. Și pentru mine, eu frecventez cu interes vinerea seară la Templul Coral, nu înțeleg ivrit, citesc traducerea rugăciunilor, pentru mine erau comentariile de la pericopa săptămânii. Îl apreciam extraordinar pe rabinul Hachohen, care are un dar al povestirii foarte pregnant literar, un dar al povestirii ca și cum el a fost acolo, pentru că povestește ce au simțit evreii, cum au vorbit evreii cu Aaron și să-l întrebe ce facem acum dacă n-a venit Moise în patruzeci de zile, cum au fost îngrijorați. Acuma fiind părăsiți de acești oameni și pe mine mă afectează. Am fost la două trei sărbătoriri ale sâmbetei de vineri seară și au fost niște comentarii care nu m-au satisfăcut deloc. O dată a fost un țadic, care se ocupă cu Tora, care studiază iudaismul. Nu știu în ce stadiu a ajuns, dacă învață de un an, de doi, de șapte, dar era îmbrăcat în caftan și cu o pălărie neagră și a spus câteva cuvinte despre pericopa săptămânii, care nu m-au satisfăcut deloc.

Sunt implicat și aicea [la Sinagoga Mare, ca ghid al muzeului Memorialul Martirilor Evrei "Moses Rosen"] și înțeleg pe fiecare evreu care chiar dacă a scăpat [din Holocaust], este marcat toată viața de aceste lucruri. Eu am suferit nimica toată în comparație cu ei, am fost la muncă obligatorie, nu am fost deportat, dar sufăr pentru fiecare evreu care a fost deportat, care a murit în această perioadă. Consider că Holocaustul nu este o ardere de viu, sau o ardere completă, este o perioadă istorică care se întinde de la 1930 la 1945, nu 1940-1944, asta este părerea mea. În Holocaust e adevărat că au murit 6 milioane de evrei dar au murit și alți oameni care nu erau evrei și pentru care evreii trebuie să țină minte și să se roage pentru milioane de țigani și nu se știe nici azi câte milioane de polonezi sau alte „națiuni inferioare”.

Glosar:

1 Legionar

Membru al Legiunii Arhanghelului Mihail (Mișcarea Legionară), mișcare înființată în anul 1927 de C. Z. Codreanu ca o organizație paramilitară teroristă de orientare naționalistă-fascistă, creată după modelul organizațiilor naziste SA și SS, cu un caracter mistic-religios, violent anticomunist, antisemit și antimasonic. După asasinarea lui Codreanu în aprilie 1938 conducerea Legiunii a fost preluată de Horia Sima. La 4 septembrie 1940 Legiunea s-a aliat cu Ion Antonescu, formând „Statul Național-Legionar” în al cărui guvern legionarii constituiau principala forță politică. Horia Sima a amplificat campania de asasinat politice, economice, rasiale și de interese personale, campanie care a culminat cu Rebeliunea legionară din ianuarie 1941, o lovitură de stat eșuată împotriva lui Antonescu și a armatei române.

2 Teatrul Evreiesc de Stat

Este înființat în 1948 ca consecință a trecerii în patrimoniul statului de către regimul comunist a tuturor instituțiilor de spectacole, deci și a teatrului evreiesc. Aici s-au reprezentat piese clasice din repertoriul idiș, dar și spectacole de dansuri tradiționale evreiești. Astăzi, din cauza emigrării și a scăderii accentuate a unei populații evreiești îmbătrânite, există prea puțini spectatori de cultură idiș iar actorii sunt în majoritate neevrei. Mari personalități ale T.E.S: Israil Bercovici (poet, dramaturg și secretar literar al teatrului), Iso Schapira (director de scenă și prozator de vastă cultură idiș și universală), Mauriciu Sekler (actor de școală germană), Haim Schwartzmann (compozitorul și dirijorul orchestrei teatrului din București). Actori celebri: Sevilla Pastor, Dina König, Isac Havis, Sara Ettinger, Lya König, Tricy Abramovici, Bebe Bercovici, Rudy Rosenfeld, Maia Morgenstern.

3 Liceul evreiesc Cultura, București: Școala “Cultura” este creată la București în 1898, cu sprijinul filantropului Max Azriel, și funcționează până în 1948, când datorită reformei învățământului toate școlile evreiești au fost desființate și elevii evrei nevoiți să urmeze cursurile școlilor de stat. Inițial era o școală primară cu programa învățământului de stat, plus câteva ore de ebraică și germană. În jurul anilor 1910, se înființează aproape concomitent liceul comercial și gimnaziul “Cultura”, care sunt cotate drept cele mai bune instituții de învățământ din capitală. În afară de copiii evrei din cartierele Dudești, Văcărești, Moșilor sau Grivița, aceste școli sunt frecventate și de neevrei datorită bunului renume.

4 Keren Kayemet Leisrael (K.K.L.): Fondul Național Evreiesc înființat în 1901 la Basel, organizație sionistă, pentru strângerea fondurilor necesare pentru cumpărarea pământului în Palestina.

5 Cajal, Nicolae (1919-2004): Președintele Federației Comunităților Evreilor din România între 1994 și 2004. Doctor în științe medicale, microbiolog și virusolog, a scris peste 400 de lucrări științifice în domeniul virusologiei cu importante contribuții originale. A fost șeful Catedrei de virusologie a Universității de Medicină și Farmacie din București, membru al Academiei Române, membru a numeroase societăți internaționale de prestigiu, senator independent în Parlamentul României între 1990 și 1992.

6 Demolarea sistematică

Promulgarea Legii Sistematizării Orașelor și Satelor din 1974, a lăsat liber demolării pe scară largă a orașelor și satelor din România; marele cutremur din 4 martie 1977 a avariat multe clădiri și a fost considerat ca o justificare a demolării unui număr de monumente. La sfârșitul anului 1989,

când s-a prăbușit regimul Ceaușescu, cel puțin 29 de orașe fuseseră complet restructurate, 37 erau în curs de restructurare, iar sistematizarea rurală începuse prin demolarea primelor sate de la nord de București. Între 1977 și 1989, Bucureștiul era din punct de vedere urbanistic la discreția și capriciile dictatorului Ceaușescu, ale cărui gesturi erau interpretate ca ordine directe și duceau la dispariția imediată a unor case sau zone. Case și cartiere vechi, așa numita arhitectură imperialist capitalistă, au trebuit să dispară pentru a face loc marilor realizări urbanistice socialiste, aflate în competiție cu cele din URSS și Coreea de Nord.

[7](#) Mineriade: violențele exercitate de mineri în România postdecembristă. În total au avut loc șase mineriade în anii 1990 și 1991.